

Andrzej Szczepański
Collegium Witelona Uczelnia Państwowa
andszcz@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0003-0632-1713>

Bezpieczeństwo społeczne mniejszości narodowych i etnicznych w świetle polityki etnicznej III RP (ze szczególnym uwzględnieniem porządku prawnego po 1997 r.)

Abstrakt: Zasadniczym celem powstania niniejszego artykułu było podjęcie próby charakterystyki bezpieczeństwa społecznego mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, w aspekcie polityki etnicznej państwa. Zakłada ona nie tylko usankcjonowanie istnienia wieloetnicznego i wielokulturowego społeczeństwa, ale również wspieranie wspólnot obywateli o odmiennym pochodzeniu narodowościowym. W artykule dokonano eksplanacji najważniejszych pojęć teoretycznych, takich jak np.: bezpieczeństwo społeczne, polityka etniczna i bezpieczeństwo społeczne mniejszości narodowych i etnicznych. Ponadto wymieniono i scharakteryzowano grupy obywateli RP o odmiennym pochodzeniu narodowościowym, zidentyfikowano system źródeł prawa z zakresu ochrony mniejszości narodowych w Polsce, a także przedstawiono podmioty predestynowane do zapewnienia wspomnianego bezpieczeństwa mniejszościom. Wykorzystano następujące metody badawcze, m.in.: komparatystyczną, statystyczną i historyczną, przy zastosowaniu krytyki piśmiennictwa i analizy źródeł jako przykładowych technik badawczych. Pozwoliły one na wykazanie prawidłowości, że podejmowane przez państwo polskie próby zapewnienia bezpieczeństwa społecznego mniejszościom (rozumianego jako spełnienie ich potrzeb materialnych i duchowych) stanowią elementarną cechę współczesnej polityki etnicznej RP.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo społeczne, polityka etniczna, mniejszości narodowe i etniczne.

Social Security of National and Ethnic Minorities in the Light of the Ethnic Policy of the Third Republic of Poland (With Particular Emphasis on the Legal Order After 1997)

Abstract: The main aim of this paper was an attempt to characterize the social security of national and ethnic minorities in Poland in the light of the ethnic policy of the state. It assumes not only the sanctioning of the existence of a multiethnic and multicultural society but also supporting communities of citizens of different national origins. The paper reviews the most important

theoretical concepts such as social security, ethnic policy, and social security of national and ethnic minorities. Moreover, groups of citizens of the Republic of Poland with different national origins were listed and characterized, the system of sources of law on the protection of national minorities in Poland was identified, as well as the entities predestined to provide the aforementioned security to minorities were presented. The following research methods were used: comparative, statistical, and historical, with the use of literary criticism and the analysis of sources as exemplary research techniques. They allowed noticing the regularity of the Polish state's attempts to ensure social security for minorities (understood as the fulfillment of their material and spiritual needs) which are elementary features of the contemporary ethnic policy of the Republic of Poland.

Keywords: social security, ethnic policy, national and ethnic minorities.

Wstęp

Rzeczpospolita Obojga Narodów, aż do swojego upadku w XVIII w., stanowiła przykład państwa wieloetnicznego i wieloreligijnego, zamieszkałego zarówno przez Polaków i Litwinów, jak i m.in.: Niemców, Żydów, Tatarów, Ormian, Cyganów i Karaimów. Jako miejsce swojego pobytu wybierali oni kraj tolerancyjny, gdzie „nie płonęły stopy”, co stanowiło ewenement w ówczesnej Europie (Kopczyński, 2010, s. 7–8). Odrodzoną po 1918 r. Rzeczpospolitą Polską również charakteryzowała istotna fragmentaryzacja etniczna społeczeństwa, ponieważ w ponad 30% tworzyli je przedstawiciele mniejszości narodowych. W czasie II wojny światowej, w wyniku eksterminacji przez III Rzeszę mniejszości narodowych zamieszkujących Polskę (m.in. Żydów, Cyganów i Ormian), wskazane proporcje uległy radykalnej zmianie. W efekcie po 1945 r. obywatele o niepolskiej narodowości stanowili jedynie niewielką część społeczeństwa (Szczepański, 2020, s. 164–165). Ponieważ w czasach tzw. Polski Ludowej¹, w przeprowadzanych spisach ludności nie figurowało pytanie o narodowość respondentów², ustalenie liczebności przedstawicieli odmiennych grup narodowościowych opierano wyłącznie na danych szacunkowych. Dopiero przełom polityczny w kraju po 1989 r., w tym zwłaszcza uchwalenie nowej Konstytucji w 1997 r., umożliwiły redefinicję polityki państwa względem zamieszkujących je mniejszości. W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań [NSP] w 2002 r.

¹ Polska Ludowa – nieoficjalna, choć powszechnie używana nazwa państwa, funkcjonującego w latach 1944–1989.

² Jedyne spisy powszechne, w których umieszczono pytanie o narodowość ankietowanych przeprowadzono w lutym 1946 r. Zgodnie z jego wynikami wśród ok. 23,9 mln mieszkańców państwa znajdowało się niespełna 3 mln osób o niepolskiej narodowości (w tym ok. 2,3 mln przeznaczonych do wysiedlenia Niemców). Przez cały okres istnienia Polski Ludowej polityka względem mniejszości, z różnym natężeniem, opierała się na dążeniu do homogeniczności etnicznej (polskiej) państwa.

umieszczono po raz pierwszy zapytanie o przynależność etniczną respondentów, a następnie powtórzono je w kolejnych spisach – w 2011 r. i 2021 r. Z uwagi na fakt, że w lutym 2022 r., tj. momencie powstania niniejszej pracy, Główny Urząd Statystyczny nie dysponował jeszcze ostateczną wersją raportu NSP 2021, autor wykorzystał w swoich rozważaniach dane otrzymane w trakcie poprzedniej edycji spisu, tj. w 2011 r.

Celem nadrzędnym niniejszego artykułu było podjęcie próby charakterystyki bezpieczeństwa społecznego mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w kontekście realizowanej przez państwo polityki etnicznej. W pierwszej części opracowania dokonano eksplanacji podstawowych pojęć, takich jak, m.in.: „polityka etniczna”, „bezpieczeństwo społeczne” i „bezpieczeństwo społeczne mniejszości narodowych i etnicznych”. W drugiej – scharakteryzowano niepolskie społeczności, zdefiniowane w krajowej legislacji jako mniejszości narodowe i etniczne, wskazując m.in. obszary ich zamieszkania, wyznanie i liczebność³. Kolejny fragment artykułu został poświęcony zagadnieniu ochrony prawnej mniejszości narodowych i etnicznych, a czwarty – ostatni – działalności wyspecjalizowanych podmiotów predestynowanych do zapewnienia rzeczowego bezpieczeństwa mniejszościom. Spośród bogatej oferty metod badawczych wykorzystano, m.in. komparatystyczną (przede wszystkim w kontekście porównania polityki bezpieczeństwa społecznego), historyczną i statystyczną, przy jednoczesnym zastosowaniu krytyki piśmiennictwa i analizy źródeł, jako przykładowych technik badawczych. Istotną rolę odegrała również kwerenda zasobów Internetu, w tym zwłaszcza stron administracji rządowej.

Polityka etniczna i bezpieczeństwo społeczne – założenia eksplanacyjne

Kategoria „polityki etnicznej” figuruje w polskiej literaturze przedmiotu równoległe do takich pojęć jak: „polityka narodowościowa”, „polityka mniejszościowa” i „polityka wobec mniejszości narodowych i etnicznych”. Panuje powszechna zgoda co do bliskoznaczości powyższych definicji, a w przypadku „polityki etnicznej” i „narodowościowej” wskazywana jest ich (niemalże) jednoznaczność. Niektórzy badacze zwracają jednak uwagę na występowanie między nimi nieznaczących różnic polegających na tym, że „polityka etniczna”

³ Z uwagi na fakt, że oficjalne dane były niekiedy kontestowane przez przedstawicieli mniejszości (wskazujących na wyższą liczbę członków aniżeli wykazaną przez spisy), zdecydowano się na dodatkowe przywołanie informacji szacunkowych, podawanych przez organizacje mniejszości.

dotyczy zazwyczaj współczesności, a „narodowościowa” – historycznego aspektu zagadnienia (Chałupczak et al., 2015, s. 26). W niniejszym artykule uznano za Henrykiem Chałupczakiem (2014, s. 17–18), że polityką etniczną będzie „przyjęty i realizowany przez ośrodek decyzyjny (władzę publiczną reprezentowaną przez określone prawem podmioty) zespół działań determinowanych czynnikami wewnętrznymi i międzynarodowymi, zmierzających do efektywnego rozwiązywania problemów mniejszości narodowych i etnicznych oraz zagadnień z tym związanych”.

Zdaniem Radosława Zenderowskiego i Jakuba Pieńkowskiego (2014, s. 203) tak scharakteryzowana polityka może zawierać trzy odmienne cele, tj.:

- Akceptacji dla wieloetniczności i wielokulturowości;
- Wyłączenia mniejszości z głównego nurtu i niedopuszczanie do integracji ze społeczeństwem większościowym;
- Dążenie do „etnicznej zupełności”, obejmującej przymusową asymilację obcych grup narodowościowych, a także ich wygnanie i/lub eksterminację fizyczną.

Rozważania te umożliwiły Tomaszowi Browarkowi skonstatowanie, że istnieją trzy różne, choć nierzadko przenikające się, typy realizowanej przez państwo polityki etnicznej. Zdaniem autora będą to następujące modele:

- pluralistyczny, w którym państwo m.in. aprobuje i wspiera finansowo mniejszości, dopuszczając autonomię regionów przez nie zamieszkałych;
- integracyjny – uznana zostaje różnorodność etniczna społeczeństwa, jednakże państwo jej nie wspiera i wyklucza nadanie dodatkowych przywilejów mniejszościom;
- segregacyjny – realizowana polityka stymuluje pogłębianie się nierówności etnicznych społeczeństwa i przebiega z zastosowaniem ograniczeń praw obywatelskich wobec członków mniejszości (Browarek, 2018, s. 38–40).

Powyższe wyjaśnienia umożliwiają eksplanację zagadnienia bezpieczeństwa społecznego mniejszości narodowych i etnicznych, realizowanego przez współczesne państwo polskie. Zanim jednak dokonana zostanie szersza charakterystyka podejmowanych działań, celowym wydaje się uprzednie zdefiniowanie pojęcia bezpieczeństwa społecznego *sensu largo*, a następnie jego odniesienie do problematyki mniejszości. Z uwagi na fakt, że bezpieczeństwo społecznostanowi przedmiot badań wielu gałęzi nauk (m.in. nauk o bezpieczeństwie, socjologii i pedagogiki), nie istnieje jego jedna, „uniwersalna” definicja, „gdyż

postrzeganie omawianego zjawiska kształtuje się w zależności od aspektu rozważanego przez badaczy” (Goryń, 2020, s. 54). Potwierdza to stanowisko Janusz Gierszewski, który przyznaje, że wspomniane bezpieczeństwo zajmuje istotne miejsce w literaturze przedmiotu i obejmuje m.in.: zagadnienie zabezpieczenia społecznego, pomocy społecznej, patologii społecznych i aktywności gospodarczo – społecznej, tj. determinant warunkujących egzystencję jednostek. Zdaniem autora szczególną rolę pełni państwo, ponieważ to ono przejmuje główną odpowiedzialność za prawidłowe funkcjonowanie systemu i wyznacza priorytety podejmowanych działań (Gierszewski, 2018, s. 26). Interesujące poznawczo stanowisko zaprezentowała Aleksandra Skrabacz, dla której bezpieczeństwo społeczne jest jedną z dziedzin bezpieczeństwa narodowego. Rozumie je jako realizację misji państwa i społeczeństwa związaną z ochroną i obroną interesów narodowych przed potencjalnymi i rzeczywistymi zagrożeniami. Zdaniem autorki polega ono również na zapewnianiu niezbędnych warunków do gospodarczego, kulturowego, politycznego i społecznego rozwoju narodu (Skrabacz, 2012, s. 27). Warto w tym miejscu przywołać także koncepcję Kariny Marczuk, która zaproponowała oddzielenie bezpieczeństwa społecznego od socjalnego. Drugie z wymienionych wiąże się bowiem wyłącznie z zagwarantowaniem jednostce środków niezbędnych do jej egzystencji, natomiast pierwsze – dodatkowo z zapewnieniem jej możliwości do rozwoju psychospołecznego (Marczuk, 2012, s. 32). Powyższe stanowisko aprobują Piotr Majer i Andrzej Urbanek (2016, s. 63), dostrzegając jednocześnie wieloaspektowość bezpieczeństwa społecznego i jego silną korelację z bezpieczeństwem socjalnym. Podkreślają przy tym, że aspekt społeczny oznacza nie tylko przetrwanie biologiczne jednostki, ale również umożliwienie jej rozwoju duchowego.

Interesującą koncepcję, zwłaszcza w kontekście problematyki niniejszego artykułu, zaproponował Mariusz Kubiak. Wskazał on, że ważkim elementem polityki bezpieczeństwa społecznego będzie przeciwdziałanie zagrożeniom społecznym, wśród których wyróżnił: socjalne – o charakterze pierwotnym (m.in. bezrobocie, głód i bezdomność) i psychospołeczne – wtórny (m.in. uzależnienia, korupcja i przestępczość). Mniejszości narodowe mogą być w sposób szczególnie podatne na zagrożenia psychospołeczne, ponieważ – obok socjalnych – są dodatkowo narażone na utratę własnej odrębności etnicznej. Groźba ta związana jest z faktem zamieszkania w środowisku, w którym dominuje odmienna grupa narodową. W konsekwencji „obok rozwiązywania codziennych problemów

socjalno – bytowych [...] muszą [...] troszczyć się nade wszystko o swoje zintegrowane trwanie, przetrwanie i rozwój” (Kubiak, 2012, s. 209–210). Tym samym zapewnienie przez państwo bezpieczeństwa społecznego mniejszościom narodowym i etnicznym będzie oznaczało pewność przetrwania, zachowanie własnej odrębności i zagwarantowanie rozwoju, co znajduje odzwierciedlenie w przepisach legislacji krajowej i międzynarodowej.

Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce

Zgodnie z ustawą z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym Polskę zamieszkuje dziewięć mniejszości narodowych (białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska i żydowska) i cztery etniczne (karaimska, łemkowska, romska i tatarska). Uznanie określonej grupy etnicznej za mniejszość uwarunkowane jest spełnieniem następujących kryteriów: posiadaniem przez daną społeczność świadomości historycznej wspólnoty narodowej, ukierunkowanie na jej wyrażanie i ochronę, a także zamieszkiwanie na obecnym terytorium Rzeczypospolitej Polski od co najmniej 100 lat. Dodatkowo, w przypadku mniejszości narodowej, niezbędnym warunkiem będzie utożsamianie się przedstawicieli wspólnoty z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Poniżej zaprezentowano krótką charakterystykę mniejszości, obecnych na terytorium państwa polskiego.

Białorusini występują głównie w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego i w zdecydowanej większości przynależą do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Istotna reprezentacja grupy zamieszkuje także Białystok, miasto będące centrum kulturalnym mniejszości. Zgodnie z danymi szacunkowymi na przełomie XX i XXI w. liczebność populacji wynosiła między 50 a 300 tys. przedstawicieli (Idzior, 2013, s. 58–59), natomiast według wyników NSP 2011 – 43 878 (Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE], *Białorusini*).

Czesi zamieszkują przede wszystkim województwo łódzkie, w szczególności miejscowość Żelów, gdzie funkcjonują: Stowarzyszenie Czechów w Polsce i Parafia Ewangelicko-Reformowana, wokół której koncentruje się życie kulturalne mniejszości. Niewielkie skupiska grupy odnotowuje się również m.in. w województwie śląskim i dolnośląskim. W trakcie NSP 2011 narodowość czeską podało 2833 obywateli RP (MNiE, *Czesi*) i podobną wartość wskazywały dane oparte obliczeniach szacunkowych (MSWiA, 2002, s. 15).

Litwini występują przede wszystkim w północno-wschodniej części województwa podlaskiego (w powiatach sejneńskim i suwalskim), tj. na terenach należących niegdyś do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Są wyznania rzymskokatolickiego i zgodnie z danymi szacunkowymi ich liczebność wynosi ok. 20 tys. osób (Górecki, 2014, s. 574–575). W języku litewskim jako wykładowym uczą szkoły podstawowe i średnie w gminach zamieszkałych przez mniejszość (m.in. w Puńsku i Sejnach). W trakcie NSP 2011 narodowość litewską podało 7 374 obywateli RP (MNiE, *Litwini*).

Niemcy to najliczniejsza spośród mniejszości narodowych, której obecność szacowana jest na ok. 300 tys. osób, zamieszkałych głównie na terenie Górnego Śląska, zwłaszcza Opolskiego (MSWiA, 2002, s. 15). Działa tu największa organizacja mniejszościowa w Polsce – Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim, aktywna m.in. na płaszczyźnie politycznej (w tym wyborczej), edukacyjnej i kulturalnej (Szczepański, 2017, s. 145–147). W 2011 r. narodowość niemiecką zadeklarowało 144 238 osób, w tym 78 157 w województwie opolskim i 34 799 śląskim (MNiE, *Niemcy*).

Zamieszkujący Polskę Ormianie w większości są wyznawcami katolicyzmu obrządku ormiańskiego lub łacińskiego i zamieszkują w następujących województwach, m.in.: mazowieckim (w Warszawie), małopolskim (w Krakowie) i śląskim (w Gliwicach). W spisie powszechnym w 2011 r. narodowość ormiańską zadeklarowały 1 684 osoby (MNiE, *Ormianie*), natomiast pochodzące z przełomu XX i XXI w. dane szacunkowe wskazywały na obecność ok. ośmiotysięcznej społeczności (Chałupczak i Browarek, 2000, s. 28).

Przedstawiciele mniejszości rosyjskiej w zdecydowanej większości należą do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, a ich obecność odnotowywana jest w następujących województwach: mazowieckim, dolnośląskim i śląskim. Ponadto pewna grupa tzw. staroobrzędowców⁴ zamieszkuje również Podlasie oraz Warmię i Mazury. Podczas NSP 2011 narodowość rosyjską podało 8 796 obywateli polskich (MNiE, *Rosjanie*), natomiast dane szacunkowe wskazują na obecność ok. 10–15 tys. przedstawicieli mniejszości (MSWiA, 2022, s. 22).

Słowacy zamieszkują głównie Spisz i Orawę i są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego. Szacunki wskazywały na obecność w Polsce

---

⁴ Są to przedstawiciele grupy wyznaniowej, która powstała w XVII w. w wyniku rozłamu w rosyjskiej cerkwi prawosławnej.

ok. 20 tys. osób społeczności (Chałupczak i Browarek, 2000, s. 226), ale dane uzyskane w trakcie spisu w 2011 r. wykazały 2 740 deklaracji narodowościowych. Największe skupiska mniejszości występują w następujących gminach: wiejskiej Nowy Targ, Łapsze Niżne i Jabłonka – w powiecie nowotarskim i Bukowina Tatrzańska – w powiecie tatrzańskim (MNiE, *Słowacy*).

Trzecią co do wielkości mniejszość narodową w Polsce stanowią Ukraińcy, osiadli na terenie następujących województw, m.in.: warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego, pomorskiego i dolnośląskiego, a także podkarpackiego oraz małopolskiego. Rozproszenie ludności nastąpiło na skutek akcji „Wisła” z 1947 r., w wyniku której przesiedlono ją z południowo-wschodnich terenów Polski, tj. miejsca dotychczasowego zamieszkania, na obszar tzw. Ziemi Odzyskanych. Ukraińcy wyznają katolicyzm obrządku greckiego lub prawosławie i w trakcie NSP 2011 odnotowano 38 797 wskazań (MNiE, *Ukraińcy*). Informacje szacunkowe z początku XX w. wskazywały natomiast na obecność 200–300 tys. społeczności (MSWiA, 2002, s. 24).

Żydzi pojawili się na obszarze dzisiejszej Polski już w X w. i do 1939 r. stanowili istotny odsetek ludności kraju (ok. 10% mieszkańców obywateli przed II wojną światową). W wyniku masowej eksterminacji z blisko 3 mln ocalało jedynie ok. 200 tys. osób. Szacuje się, że na początku XXI w. społeczność ta liczyła ok. 10 tys. przedstawicieli (Nijkowski i Łodziński, 2003, s. 39–41). W 2011 r. narodowość żydowską wskazało 7 353 obywateli RP, zamieszkałych głównie na obszarze województw mazowieckiego, dolnośląskiego i małopolskiego (MNiE, *Żydzi*).

Najmniejszą spośród wszystkich grup etnicznych w Polsce stanowią Karaimi, sprowadzeni przez księcia Witolda z Krymu w 1397 r. i osiedleni na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wyznawana przez nich religia wywodzi się z judaizmu i w liturgii wykorzystuje alfabet hebrajski (Możdzonek, 2007, s. 267–269). Zgodnie z danymi szacunkowymi społeczność karaimska liczy ok. 200 osób (MSWiA, 2002, s. 15), natomiast w trakcie spisu narodowość tę wskazało 313 obywateli polskich (MNiE, *Karaimi*).

Łemkowie są w większości wyznania prawosławnego lub greckokatolickiego i wywodzą się z terenów Beskidu Niskiego i Sądeckiego – z tzw. Łemkowszczyzny – skąd zostali wysiedleni na Dolny Śląsk i Ziemię Lubuską w wyniku akcji „Wisła” w 1947 r. W kolejnych latach część powróciła na swoje historyczne tereny zamieszkania, ale większość pozostała w nowych miejscach osiedlenia (Plewko, 2009, s. 88). Zgodnie z danymi szacunkowymi liczebność grupy oscylowała

między 60 a 70 tys. osób (MSWiA, 2002, s. 15), natomiast w trakcie NSP 2011 narodowość łemkowską podało 9 641 obywateli RP.

Romowie zamieszkują na obszarze całego państwa i zgodnie z danymi szacunkowymi ich liczebność waha się między 20 a 30 tys. obywateli RP. Społeczność tworzą cztery odrębne grupy (Polska Roma, Bergitka Roma, Kełderasze i Lowarzy⁵), różniące się m.in. pochodzeniem, tradycją, kulturą i statusem ekonomicznym oraz społecznym. Podczas NSP 2011 narodowość romską zadeklarowało 16 725 osób (Szczepański, 2019, s. 18).

Mniejszość tatarska występuje głównie w województwie podlaskim, a jej liczebność szacowana jest na ok. pięć tysięcy osób (MSWiA, 2002, s. 15). W 2011 r. przynależność do grupy wskazało 1 828 respondentów, oprócz Podlasia zamieszkałych również w województwach mazowieckim i pomorskim. „Tatarzy w Polsce zatracili znajomość swojego ojczystego języka, pozostali natomiast wierni religii muzułmańskiej” (MNiE, *Tatarzy*).

Bezpieczeństwo społeczne mniejszości narodowych i etnicznych – wybrane źródła prawa

Zamieszkałe na terytorium Rzeczypospolitej mniejszości narodowe i etniczne są odbiorcami gwarantowanych przez państwo praw i wolności, do których należą m.in.:

- Zakaz dyskryminacji oraz istnienia organizacji, których program lub działalność zakłada albo dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową;
- Wolność zachowania i rozwoju własnego języka;
- Wolność zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury;
- Prawo do nauki języka i w języku mniejszości;
- Prawo do nieskrępowanej możliwości praktyk religijnych;
- Prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych oraz takich, których celem jest ochrona tożsamości religijnej;
- Prawo do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących własnej tożsamości narodowej;
- Preferencje wyborcze dla komitetów wyborczych organizacji mniejszości (MSWiA, *Podstawowe prawa*).

⁵ Niektórzy badacze wskazują dodatkowo na obecność trzech mniejszych społeczności, którymi są: Chaładyka Roma, Sasytka Roma i Sinti.

Powyższe prawa i wolności znajdują umiejscowienie w systemie prawa krajowego, do którego najważniejszych dokumentów należą m.in.:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., w preambule której („my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej”) wskazano adresata, tj. wszystkich obywateli kraju, niezależnie od ich pochodzenia etnicznego. Następnie, w art. 35. zagwarantowano przedstawicielom mniejszości narodowych możliwość zachowania języka ojczystego, obyczajów, tradycji i rozwój kultury. Dodatkowo zapewniona została możliwość tworzenia szkolnictwa, instytucji kulturalnych i religijnych, a także zagwarantowano mniejszościom możliwość uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej;
- ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym [Ustawa, 2005] będąca aktem prawnym, który w sposób holistyczny reguluje stosunek państwa do jego niepolskich obywateli. Zawiera on m.in. definicję mniejszości narodowej i etnicznej, a także wskazuje społeczności posiadające ten status. Wśród szczegółowych rozwiązań dokument obejmuje ponadto, np.: gwarancję swobody obywateli w określaniu swojej przynależności do mniejszości, prawo do posługiwania się językiem ojczystym (w tym również do jego nauki) i zakaz podejmowania działań zmierzających do asymilacji niepolskich grup narodowościowych. Zabrania także dyskryminacji na tle narodowościowym, a władze publiczne obliguje do ochrony osób pokrzywdzonych. Ustawa wprowadza ponadto możliwość używania języka mniejszości jako pomocniczego przed organami gmin, a także sporządzania w nim dodatkowych urzędowych nazw miejscowości, obiektów fizjograficznych i ulic. „Organem administracji rządowej w sprawach objętych ustawą jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych”⁶, natomiast na szczeblu województwa funkcję tę pełni wojewoda;
- ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy, która umożliwia komitetom wyborczym mniejszości narodowych i etnicznych zwolnienie z obowiązku przekroczenia 5% progu wyborczego w głosowaniu do Sejmu;
- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, zobowiązująca szkoły

⁶ Aktualnie jest nim Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

i placówki publiczne do umożliwienia uczniom należącym do mniejszości podtrzymywanie własnej tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a także obligująca instytucje oświatowe do prowadzenia nauki języka ojczystego, historii i kultury narodowej mniejszości;

- ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim – wskazuje, że wydane na jej podstawie przepisy nie naruszają praw mniejszości narodowych i etnicznych. Ponadto opublikowane na jej mocy dodatkowe rozporządzenia (z 18 marca 2002 r. i 29 września 2011 r.) określają, że w miejscowościach zamieszkałych przez zwarte środowiska mniejszości narodowych i etnicznych nazwom i tekstom informacyjnym w języku polskim mogą towarzyszyć ich tłumaczenia na języki mniejszości;
- ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, na mocy której publiczna radiofonia i telewizja są zobowiązane do uwzględnienia potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych (MSWiA, *Podstawowe prawa*). Sytuacja ta znajduje odzwierciedlenie m.in. w ofercie programowej Telewizji Polskiej S.A. i Polskiego Radia S.A., emitujących audycje adresowane do mniejszości (Kancelaria Sejmu, 2021);
- ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach, wprowadzająca wolność stowarzyszania się obywateli, w tym również należących do mniejszości narodowych. Przed rozpoczęciem transformacji polskiego systemu politycznego, zapoczątkowanego w 1989 r., działalność organizacyjna wspomnianych grup podlegała ścisłej reglamentacji ze strony państwa (Janusz, 2011, s. 625).

Oprócz systemu legislacji krajowej z zakresu ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych do polskiego porządku prawnego zostały implementowane wybrane rozwiązania międzynarodowe. Do najważniejszych spośród nich należą następujące dokumenty, m.in.:

- z zakresu prawodawstwa Rady Europy – Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r., Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych z 5 listopada 1992 r. i Konwencja o Ochronie Mniejszości Narodowych z 1 lutego 1995 r. (Godlewska i Lesińska-Staszczuk, 2013, s. 11–14).
- z zakresu prawodawstwa Organizacji Narodów Zjednoczonych – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r., Konwencja Przeciwko Dyskryminacji w Dziedzinie Oświaty

UNESCO z 15 grudnia 1960 r., Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 7 marca 1966 r. i Konwencja o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989 r.

- umowy bilateralne zawarte między Rzeczpospolitą Polską a wszystkimi jej sąsiadami, zawierające tzw. klauzule mniejszościowe, dotyczące zapewnienia ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych w Polsce i mniejszości polskiej w krajach ościennych⁷ (Janusz, 2007, s. 53).

Podmioty odpowiedzialne za realizację bezpieczeństwa społecznego mniejszości w Polsce

Zapewnienie bezpieczeństwa społecznego mniejszości narodowych i etnicznych, oprócz zagwarantowania im praw i wolności zawartych w przywoływanych uprzednio przepisach, znajduje również odzwierciedlenie w działalności wyspecjalizowanych podmiotów państwowych, realizujących założenia polityki etnicznej III RP. Należą do nich następujące instytucje, m.in.: Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji [MSWiA] – organ, który w sposób holistyczny odpowiada za całokształt polityki państwa względem mniejszości. Do jego kompetencji należy np.: podejmowanie działań z zakresu ochrony tożsamości, języka i kultury mniejszości; współdziałanie z właściwymi instytucjami w celu przeciwdziałania naruszeniu praw osób o odmiennym niż polskie pochodzeniu etnicznym; realizacja zasad równego traktowania obywateli, a także upowszechnianie wiedzy na temat mniejszości (Ustawa, 2005). Szczególne miejsce wśród podejmowanych przez Ministra działań zajmują realizowane już od początku XXI w. programy⁸ adresowane do grupy w sposób szczególny narażonej na społeczne wykluczenie i marginalizację, tj. mniejszości romskiej⁹. Pierwszy z nich, tzw. pilotażowy, odbywał się w latach 2001–2003 na terenie województwa

⁷ W przypadku Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy strona polska zadeklarowała uznanie mniejszości niemieckiej i gwarantowała jej pełnię praw i wolności. Z kolei Republika Federalna Niemiec analogiczne przywileje kierowała do osób „posiadających niemieckie obywatelstwo, które są polskiego pochodzenia, albo przyznając się do języka, kultury lub tradycji polskiej”, nie definiując powyższej grupy jako mniejszość narodową.

⁸ Obecnie prowadzoną inicjatywą jest „Program integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030”.

⁹ Mniejszość romska stanowi społeczność hermetyczną, kultywującą własne obyczaje, wartości i wzorce (m.in. patriarchalny model rodziny). W grupie panuje relatywnie wysoki współczynnik bezrobocia, a romscy uczniowie niejednokrotnie doświadczają trudności w integracji z rówieśnikami z powodu niewystarczającej znajomości języka polskiego. Po 1989 r. dochodziło w kraju do anty romskich wystąpień, z których najbardziej spektakularny miał miejsce w 1991 r. w Mławie.

małopolskiego i był skierowany grupy o relatywnie najniższym statusie społecznym – Bergitka Roma. Określono wówczas następujące cele: walka z bezrobociem i wykluczeniem społecznym, zapewnienie opieki socjalnej członkom mniejszości, ułatwienie dostępu do świadczeń zdrowotnych, zintensyfikowanie działań edukacyjnych wśród dzieci i młodzieży, a także upowszechnienie wiedzy o Romach w społeczeństwie polskim. W kolejnych latach rozszerzono zasięg „programów romskich” na obszar całego kraju i adresowano je do wszystkich przedstawicieli mniejszości, niezależnie od ich przynależności grupowej. Wśród najważniejszych założeń realizowanych projektów wpisano np.: upowszechnienie wśród Romów zasad funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, ich integrację z polską większością, podniesienie poziomu wykształcenia, poprawę sytuacji bytowej, zachowanie romskiej kultury i tożsamości etnicznej, a także upowszechnienie wiedzy na temat mniejszości romskiej wśród Polaków (MNiE, *Programy integracji społeczności romskiej*). Poza Romami również i inne mniejszości były beneficjentami wsparcia finansowego z budżetu państwa, głównie poprzez „dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych”. Wśród przykładów udzielonego dofinansowania znalazły się następujące inicjatywy, m.in.: współfinansowanie projektów mniejszości litewskiej z zakresu upowszechniania jej historii i tradycji, nagranie i wydanie płyt zespołów mniejszości niemieckiej; prowadzenie polsko-białoruskich warsztatów literackich; opracowanie i wydanie publikacji dokumentujących historię Tatarów w Polsce; utrzymanie muzeum łemkowskiego, wsparcie dla organizacji mniejszości karaimskiej, wspomoczenie działalności towarzystwa słowackiego, a także wiele innych (MNiE, *Dotacje*).

Do zadań wojewody należą następujące obowiązki, m.in.: koordynacja – na obszarze województwa – polityki organów administracji rządowej w zakresie zadań na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych, podejmowanie działań służących ochronie mniejszości i respektowaniu ich praw, przeciwdziałanie dyskryminacji na tle narodowościowym, a także rozwiązywanie problemów mniejszości. W tym celu współpracuje on z organami samorządu terytorialnego i organizacjami mniejszości, opiniując ponadto adresowane do nich programy MSWiA. Wojewoda może ustanowić pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych¹⁰ (Ustawa, 2005), do którego kompetencji zaliczono

¹⁰ W 2022 r. funkcjonowało 16. pełnomocników.

m.in.: monitorowanie stosunków etnicznych w województwie, prowadzenie mediacji w sytuacjach konfliktowych, pomoc w rozwiązywaniu problemów mniejszości, podejmowanie działań mających na celu zapobieganie sytuacjom kryzysowym, wdrażanie programów na rzecz mniejszości i kreowanie ich pozytywnego wizerunku w mediach (MSWiA, *Kodeks Dobrych Praktyk Pełnomocnika wojewody do spraw mniejszości narodowych i etnicznych*).

Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych została utworzona na mocy Ustawy jako organ opiniodawczy – doradczy Prezesa Rady Ministrów. Tworzą ją przedstawiciele organów administracji rządowej oraz mniejszości narodowych i etnicznych, a także społeczności posługujące się językiem regionalnym (kaszubskim). Na wniosek MSWiA Prezes RM powołuje członków Komisji, której prace koordynowane są przez dwóch współprzewodniczących: jednym z nich jest przedstawiciel rządu, a drugim reprezentant mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Do zadań Komisji należą następujące prerogatywy, m.in.: wyrażanie opinii w sprawach realizacji praw i potrzeb mniejszości, podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji na tle narodowościowym, opiniowanie programów na rzecz zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, a także ocena projektów aktów prawnych. Dodatkowo Komisja dokonuje analizy i podziału środków finansowych pochodzących z budżetu państwa, przeznaczonych na wspieranie poszczególnych mniejszości (MNiE, *O Komisji*).

Wydział Mniejszości Narodowych i Etnicznych Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych w ramach MSWiA – do zakresu jego działań należy prowadzenie spraw mniejszości, w tym m.in.: opracowywanie propozycji założeń polityki państwa, przygotowywanie, koordynacja i monitorowanie programów na rzecz mniejszości, podejmowanie działań w celu respektowania praw osób należących do mniejszości, współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej w zakresie uwzględnienia lokalnych potrzeb mniejszości, a także opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych (MNiE, *Kontakt*).

Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych – została powołana w Sejmie w 1989 r. i za jej nadrzędny cel obrano przygotowanie projektu ustawy o mniejszościach narodowych (Marszałek, 2017, s. 328–329). Obecnie do zakresu jej kompetencji należą sprawy związane z utrzymaniem dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych, etnicznych i językowych, a także zapewnienie im

ochrony prawnej. Ponadto wśród obowiązków Komisji znajduje się także realizacja zasady równego traktowania osób bez względu na ich pochodzenie etniczne, rasowe i narodowe (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2019).

Wprawdzie zgodnie Ustawą z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich nie zajmuje się on tematyką *stricte* „narodowościową”, ale zgodnie z jego ogólną kompetencją stoi on na straży wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych. Rzecznik dokonuje oceny, czy nie doszło do naruszenia powyższych pryncypiów „wskutek działania lub zaniechania organów, organizacji i instytucji, obowiązanych do przestrzegania i realizacji tych wolności i praw”. W tym celu współdziała ze stowarzyszeniami, ruchami obywatelskimi i innymi instytucjami społecznymi, w tym z organizacjami mniejszości narodowych.

Podsumowanie

W powojennej Polsce, aż do końca lat osiemdziesiątych XX w., nadrzędnym celem w realizowanej polityce względem mniejszości było dążenie do „etnicznej zupełności” kraju i wykluczenie odmiennych grup narodowościowych z życia publicznego (Madajczyk, 2004, s. 45–54). Wraz z zapoczątkowaniem transformacji ustrojowej po 1989 r. uległ zmianie dotychczasowy restrykcyjny stosunek państwa do obywateli o odmiennej identyfikacji etnicznej. Od początku lat dziewięćdziesiątych dokonano przeobrażeń zarówno na płaszczyźnie instytucjonalnej (m.in. dotychczasowe kompetencje Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przejęło Ministerstwo Kultury i Sztuki), jak również społecznej (m.in. „dostrzeżono” i uznano fragmentaryzację etniczną społeczeństwa) oraz prawnej (przedstawicielom mniejszości przyznano pełnię praw i wolności obywatelskich, gwarantowanych w systemie praw krajowego i międzynarodowego). Ponadto „zagadnienie etniczne” znalazło odzwierciedlenie w programach partii politycznych, postulujących prawo mniejszości do zachowania swojej kultury, języka i oświaty (Łodziński, 2010, s. 24–25). W tej sytuacji, odwołując się do zaprezentowanych uprzednio koncepcji R. Zenderowskiego, J. Pieńkowskiego i T. Browarka, uprawniona będzie konstatacja, że realizowana polityka etniczna III RP opiera się na założeniach modelu pluralistycznego, zgodnie z którym państwo nie tylko aprobuje istnienie odmiennych grup narodowościowych, ale również otacza je opieką (w tym finansową), umożliwiając zachowanie własnej tożsamości etnicznej.

Przywoływane w niniejszej pracy koncepcje definicyjne bezpieczeństwa społecznego (autorstwa m.in. K. Marczuk, P. Majera i A. Urbanka) wskazują na złożoność i wieloaspektowość tego zagadnienia. Autorzy są jednak zgodni co do faktu, że będzie ono oznaczało nie tylko zagwarantowanie warunków niezbędnych do egzystencji poszczególnych jednostek, ale również spełnienia ich potrzeb duchowych. Zdaniem M. Kubiaka, powyższy model bezpieczeństwa względem mniejszości będzie obejmować z jednej strony zaspokojenie przez państwo ich potrzeb bytowych, a z drugiej – rozwój psychospołeczny, warunkujący wyrażanie, zachowanie i ochronę własnej odrębności narodowej. Tym samym wydaje się uprawnionym stwierdzenie, że zapewnienie bezpieczeństwa społecznego mniejszości narodowych i etnicznych stanowi immanentną cechę polityki etnicznej III RP, w pełni wpisując w jej pryncypia.

Bibliografia

- Browarek, T. (2018). *Uwarunkowania polityki etnicznej państwa polskiego po 1989 roku*. Wydawnictwo UMCS.
- Chałupczak, H. (2014). Paradygmat badawczy polityki etnicznej jako polityki publicznej państwa. W: A. Sakson (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce i Europie. Aspekty polityczne i społeczne* (s. 11–28). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Chałupczak, H., Browarek T. (2000). *Mniejszości narodowe w Polsce 1919 – 1995*. Wydawnictwo UMCS.
- Chałupczak, H., Zenderowski, R., Baluk, W. (2015). Polityka etniczna: próba teoretycznej konceptualizacji. W: R. Zenderowski, H. Chałupczak, W. Baluk (red.), *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo – Wschodniej* (s. 23–96). Wydawnictwo UMCS.
- Gierszewski, J. (2018). Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego. *Historia i Polityka*, 23(30), 21–38. <https://doi.org/10.12775/HiP.2018.002>
- Godlewska, E., Lesińska–Staszczuk, M. (2013). Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie. W: E. Godlewska, M. Lesińska–Staszczuk (red.), *Mniejszości narodowe w państwach Unii Europejskiej. Stan prawny i faktyczny* (s. 11–14). Wydawnictwo UMCS.
- Goryń, P. (2020). Bezpieczeństwo społeczne – jedno czy wiele? W: D. Boćkowski, P. Goryń, K. Goryń (red.), *Bezpieczeństwo i jego percepcja w dyskursie społecznym i militarnym* (s. 47–61). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Dostęp: <http://hdl.handle.net/11320/10699> [16.02.2022].
- Górecki, D. (2014). Sytuacja mniejszości litewskiej w Polsce. Stan prawny i jego realizacja. *Studia Iuridica Lublinensia*, 22, 573–587. <https://doi.org/10.17951/sil.2014.22.0.573>
- Idzior, A. (2013). Białorusini. Organizacje białoruskie w Polsce. W: S. Dudra, B. Nitschke (red.), *Stowarzyszenia mniejszości narodowych, etnicznych i postulowanych w Polsce po II wojnie światowej* (s. 58–81). Zakład Wydawniczy NOMOS.
- Janusz, G. (2007). Dwustronne porozumienia o prawach mniejszości jako nowa jakość ochrony mniejszości w Europie na przełomie XX i XXI wieku. *Forum Politologiczne*, 5, 53–81. Dostęp: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c8602d1a-9c33-414e-a072-4935d5d94875/c/05-02.pdf> [17.02.2022].

- Janusz, G. (2011). *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*. Wydawnictwo UMCS.
- Kancelaria Sejmu [KS]. (2021). *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych (Nr 32) z dnia 16. kwietnia 2021 r.* Biuro Komisji Sejmowych. Dostęp: <https://orka.sejm.gov.pl/zapisy9.nsf/0/86EA79C1F11C40A8C12586CD002F03A9/%24File/0117909.pdf> [26.02.2022].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (1997). Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.
- Kopczyński, M. (2010). Wstęp. W: M. Kopczyński, W. Tygielski (red.), *Pod wspólnym niebem. Narody dawnej Rzeczypospolitej* (s. 7–21). Muzeum Historii Polski.
- Kubiak, M. (2012). Bezpieczeństwo społeczne mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. W: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania* (s. 208–218). Dom Wydawniczy Elipsa.
- Łodziński, S. (2010). Polityka wobec mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w latach 1945–2008. W: S. Dudra, B. Nitschke (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa* (s. 13–34). Zakład Wydawniczy NOMOS.
- Madajczyk, P. (2004). Mniejszości narodowe w Polsce po II wojnie światowej. *Pamięć i Sprawiedliwość*, 3/2(6), 37–55. Dostęp: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamiec_i_Sprawiedliwosc/Pamiec_i_Sprawiedliwosc-r2004-t3-n2_\(6\)/Pamiec_i_Sprawiedliwosc-r2004-t3-n2_\(6\)-s37-55/Pamiec_i_Sprawiedliwosc-r2004-t3-n2_\(6\)-s37-55.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamiec_i_Sprawiedliwosc/Pamiec_i_Sprawiedliwosc-r2004-t3-n2_(6)/Pamiec_i_Sprawiedliwosc-r2004-t3-n2_(6)-s37-55/Pamiec_i_Sprawiedliwosc-r2004-t3-n2_(6)-s37-55.pdf) [15.03.2022].
- Majer, P., Urbanek, A. (2016). *Bezpieczeństwo społeczne. Ewolucja, instytucje, zagrożenia*. Editions Spotkania.
- Marczuk, K. P. (2012). Bezpieczeństwo społeczne: potrzeba szerokiego ujęcia. Implikacje dla Polski. W: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania* (s. 26–52). Dom Wydawniczy Elipsa.
- Marszałek, P. K. (2017). Status prawny mniejszości narodowych w Polsce. Jego geneza i ewolucja w świetle rozwiązań prawnych. *Wschodnioznawstwo*, (11), 325–336. Dostęp: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-2e81569e-ffa7-4594-91bd-8ea39c9f781e/c/Wschodnioznawstwo-2017_3-325-336.pdf [25.02.2022].
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji [MSWiA]. (2002). *I Raport dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień „Konwencji Ramowej Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych”* (strona archiwalna MSWiA: Mniejszości Narodowe i Etniczne). Dostęp: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/konwencja-ramowa-rady/raporty-dla-sekretarza/6775,I-Raport-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez-Rzeczpospolit.html> [15.02.2022].
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji [MSWiA]. (b.d.). *Kodeks Dobrych Praktyk Pełnomocnika wojewody do spraw mniejszości narodowych i etnicznych* (strona archiwalna MSWiA: Mniejszości Narodowe i Etniczne). Dostęp: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/podmioty-odpowiedzialn/pelnomocnicy-wojewodow/10203,Kodeks-Dobrych-Praktyk-Pelnomocnika-wojewody-do-spraw-mniejszosci-narodowych-i-e.html?search=75645> [28.02.2022].
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji [MSWiA]. (b.d.). *Podstawowe prawa* (strona archiwalna MSWiA: Mniejszości Narodowe i Etniczne). Dostęp: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/zapisy-z-konstytucji-r/6481,Podstawowe-prawa.html> [24.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Białorusini*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/bialorusini> [20.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Czesi*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/czesi> [20.02.2022].

- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Dotacje*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/dotacje2> [26.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Karaimi*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/karaimi> [22.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Kontakt*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/kontakt11> [28.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Litwini*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/litwini> [21.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Niemcy*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/niemcy> [21.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *O Komisji*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/o-komisji> [28.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Ormianie*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/ormianie> [21.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Programy integracji społeczności romskiej*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/programy-integracji-spolesznosci-romskiej> [26.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Rosjanie*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/rosjanie> [22.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Słowacy*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/slowacy> [22.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Tatarzy*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/tatarzy> [24.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Ukraińcy*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/ukraincy> [23.02.2022].
- Mniejszości Narodowe i Etniczne [MNiE]. (b.d.). *Żydzi*. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/zydzy> [23.02.2022].
- Nijkowski, L.M., Łodziński, S. (red.). (2003). *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce*. Wydawnictwo Sejmowe.
- Możdżonek, W. (2007). Karaimi – naród zapomniany. *Forum Politologiczne*, 5, 267–282. <https://bibliotekanauki.pl/articles/566902> [28.02.2022].
- Plewko, J. (2009). *Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczności języka regionalnego a samorząd terytorialny w Polsce*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej [SRP]. (2019, 13 listopada). Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Dostęp: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/agent.xsp?symbol=KOMISJAST&NrKadencji=9&KodKom=MNE> [1.03.2022].
- Skrabacz, A. (2012). *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i społeczne*. Dom Wydawniczy Elipsa.
- Szczański, A. (2017). Komitet Wyborczy Wyborców Mniejszość Niemiecka w wyborach parlamentarnych w 2015 r. W: M. Nowina-Konopka, K. Glinka, R. Miernik (red.), *Populizm jako narzędzie marketingu politycznego* (s. 115–128). Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

- Szczepański, A. (2019). Działalność Centrum Dokumentacji Romskiej jako forma zapewnienia bezpieczeństwa społecznego mniejszości romskiej (cygańskiej) w Legnicy. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, (33), 13–31. http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-919c80f3-6821-4fcf-b321-db13d6f5da88/c/33_1.pdf [15.02.2022].
- Szczepański, A. (2020). Ewolucja polityki etnicznej w Polsce w latach 1944–1989. *Wrocławskie Studia Politologiczne*, 28, 164–174. <https://doi.org/10.19195/1643-0328.28.11>
- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r. (1991). Dz. U. 1992, nr 14, poz. 56.
- Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich. (1987). Dz. U. 1987, nr 21, poz. 123 ze zm.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o stowarzyszeniach. (1989). Dz. U. 1989, nr 20, poz. 104 ze zm.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. (1991). Dz. U. 1991, nr 95, poz. 425 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji. (1993). Dz. U. 1993, nr 7, poz. 34 ze zm.
- Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim. (1991). Dz. U. 1999, nr 90, poz. 999 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. (2005). Dz. U. 2005, nr 17, poz. 141 ze zm.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy. (2011). Dz. U. 2011, nr 21, poz. 112 ze zm.
- Zenderowski, R., Pieńkowski J. (2014). *Kwestie narodowościowe w Europie Środkowo – Wschodniej. Zagadnienia teoretyczne*. Instytut Politologii UKSW. Dom Wydawniczy Elipsa.